

Van Müzesi'nde Bulunan Misyonerlere Ait İki Mezar Taşı ve Düşündürdükleri

Two Tombstones of Missionaries Found in the Van Museum and What They Suggest

Yalçın KARACA^a ve Hüseyin ŞAN^b

^a Dr. Öğr. Üyesi, Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü, Van, Türkiye.

^b Arş. Gör. Dr., Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Sanat Tarihi Bölümü, Van, Türkiye.

Özet

Bu çalışma Van Müzesi'nde bulunan Amerikalı bir misyoner çocuğuna ve Alman bir kadın misyonere ait iki mezar taşının verilerini incelemektedir. Misyonerlik faaliyetleri, Osmanlı topraklarında 19. yüzyıldan itibaren özellikle dini, kültürel ve sosyal alanlarda ağırlık kazanmıştır. Bu çalışmalar eğitimden sağlığa kadar çeşitli alanlarda etkili olmuş ve bölgede kalıcı izler bırakmıştır. Mezar taşları, Osmanlı İmparatorluğu'nda aktif olarak faaliyet gösteren Batı kaynaklı misyonerlerin somut kanıtlarıdır. İlk mezar taşı, Protestan Amerikan misyoner grubuna mensup Henry Samuel Barnum'un oğlu George Scott Barnum'a aittir. Bu ailenin aktivitesi Harput'tan Van'a kadar uzanmaktadır. İkinci mezar taşı ise Alman Doğu Misyonu üyesi Pauline Patrunky'ye aittir. Bölgedeki gayrimüslim halka yönelik misyonerlik faaliyetleri Urfa'dan başlayıp Van'da ölümüyle son bulmuştur. Bu mezar taşları, yalnızca bireysel misyonerlerin faaliyetlerini değil, aynı zamanda Batılı misyonerlik faaliyetlerinin Osmanlı toplumları üzerindeki etkilerini ve dini alanda mezhepsel dönüşüm çabalarını da belgelemektedir. Çalışma, Anadolu'daki misyonerlik faaliyetlerinin tarihi izlerini belirleme ve analiz etme açısından önemli bir katkı sağlayacaktır.

Anahtar Kelimeler: Van Müzesi, Mezar Taşları, Misyonerlik, Gayrimüslim.

Makale Bilgisi

Geliş Tarihi 05.11.2024
Kabul Tarihi 03.12.2024

Sayı Editörü

Sedat ŞAHİN

Abstract

This study examines the information on two gravestones in the Van Museum that belong to a German female missionary and an American missionary child. In the Ottoman regions, missionary endeavors have gained prominence since the 19th century, particularly in the areas of religion, culture, and society. These initiatives had a lasting impact on the area and were successful in a number of areas, including health and education. Concrete proof of Western missionaries working in the Ottoman Empire can be found in tombstones. George Scott Barnum, the son of Protestant American missionary Henry Samuel Barnum, has the first gravestone. This family's activities span from Kharpert to Van. Pauline Patrunky, a member of the German Eastern Mission, is buried on the second gravestone. She started her missionary work for the local non-Muslim community in Urfa and finished it in Van, where she passed away. In addition to recording the actions of specific missionaries, these tombstones also detail the influence of Western missionary endeavors on Ottoman cultures and the theological endeavors of sectarian conversion. Finding and examining the historical evidence of missionary activity in Anatolia will be greatly aided by the study.

Keywords: Van Museum, Tombstones, and Missionary, Non-Muslim.

Sorumlu Yazar

Hüseyin ŞAN
huseyinsan073@gmail.com

Önerilen Atf:

Karaca, Y. ve Şan, H. (2024). Van Müzesi'nde Bulunan Misyonerlere Ait İki Mezar Taşı ve Düşündürdükleri. *Journal of Academic Tourism Studies*, 5(2): 199-208.

1. GİRİŞ

Doğrudan mezar taşlarının tanımlanmasını yapmadan önce misyon ve misyonerlik hakkında kısa da olsa bir bilgi vermek faydalı olacaktır. Misyon kelimesinden gelen *misyonerlik*; “bir dini teşkilat kurarak, din propagandası yapmak, insanları o dinin müritleri haline getirmektir.” Misyon genelde, “bir görevi yerine getirme işini üstlenen kuruluştur.” Özeldir ise, Hristiyanlığın herhangi bir anlayışını veya herhangi bir Hristiyan grubuna ait görüş veya kanaati Hristiyan olmayan ülkelerde yaymak anlamında da kullanılmaktadır. Dinler arasında bu yola geniş ve teşkilatlı olarak ilk önce Hristiyanlık başvurduğu için misyonerlik denildiği zaman daha çok *Hristiyan Misyonerliği* akla gelmektedir (Kuzgun, 1983: 59-82; Kılıç, 2006: 328).

Hristiyanlıkta misyonerlik faaliyetleri havariler döneminden itibaren başlamış ve günümüze kadar ivme kazanarak devam etmiştir. Buradaki esas amaç İncili öğretmek ve Hristiyan olmayanları bu dine kazandırmaktır. Bunun dışında Hristiyan olup da aynı mezhepten olmayı kendi mezhebine çevirmek bir diğer amaçları arasında bulunmaktadır. Misyonerler genel olarak din adamları olmakla birlikte din adamı olmayan ve kadın olan misyonerler de bulunmaktadır.

Anadolu'da ilk misyoner faaliyetleri 13. yüzyılın başlarında İstanbul'a gelen Katolik Fransisken rahiplerinin aracılığıyla başlamış ve bu rahipler Katolik ve Ortodoks kiliselerinin birleştirmek amacıyla çalışmalar yürütmüştür. Katolik misyonerler maddi ve manevi olarak daha çok Fransa ve İtalya tarafından desteklenmişlerdir. 17. yüzyıldan sonra kapitülasyonların verdiği imkanlardan dolayı Katolik misyonerlerin faaliyetleri de artmaya başlamıştır. Bu tarihten sonra Anadolu'da birçok yetimhane, dil okulları ve hastaneler artarak yapılmaya devam etmiştir. Anadolu'da misyonerlik faaliyetini gösteren ikinci bir grup Protestanlar olmuştur. Protestan misyonerler, Osmanlı topraklarında Katoliklerden sonra etkinlik göstermeye başlamalarına rağmen en çok faaliyet gösteren misyoner grubudur. Açtıkları okullar, hastaneler ve kiliseler aracılığıyla, Osmanlı'daki Ermeniler başta olmak üzere özellikle gayrimüslim toplumların görüşlerini de önemli ölçüde etkileyerek mezhepsel, sosyal ve siyasal dönüşümler gerçekleştirmişlerdir. Özellikle 19. yüzyılın ikinci yarısından başlayarak 20. yüzyıl başlarında da devam eden Ermeni isyanlarında önemli rol oynamışlardır. Protestan misyonerlerin en büyük destekçileri başta Amerika olmak üzere İngiltere ve Almanya'dır. Anadolu'daki ilk Protestan misyonerler Amerikalı olup 1820 yılında İzmir'e gelerek faaliyetlerine başlamışlardır. Batı kaynaklı bu misyonerler sonraki yıllarda Anadolu'nun birçok şehrinde ve kırsal kesiminde misyonerlik faaliyetlerini yürütmüşlerdir. Güneydoğu ve özellikle Ermenilerin yoğun yaşadığı Doğu Anadolu Bölgesi özel ilgi alanları arasındadır. Bölgede Van'a ise ayrı bir önem vererek faaliyetlerini ona göre şekillendirmişlerdir (Sezer, 1999; İnan, 2015; Şimşek, 2016; www.sahipkiran.org). Misyon ve misyonerlik çok geniş ve detaylı bir alan olup gerek teolojik gerekse sosyolojik anlamda pek çok araştırmaya konu olmuştur. Burada kısa bir özet verilerek asıl incelememiz gereken mezar taşlarına geçiş sağlanmaya çalışılmıştır.

Bu çalışmada bölge müzelerinde başka örneğini bulamadığımız ve sadece Van Müzesi'nde tespit edebildiğimiz Amerikalı misyoner bir ailenin çocuğuna ve Alman kadın misyonerine ait iki adet mezar taşı incelenmiştir. Öncelikle mezar taşlarının detaylı bir tanımlaması yapılarak elde edilen bulgular üzerinde durulacaktır.

2. VAN MÜZESİ'NDEKİ PROTESTAN MEZAR TAŞLARI

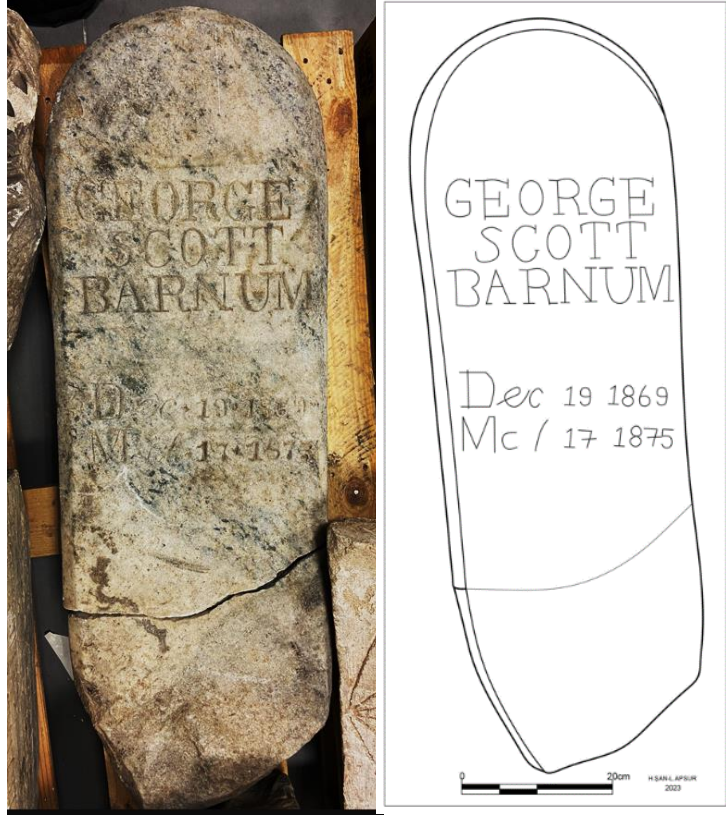
2.1. George Scott Barnum'a Ait Mezar Taşı

Van Müzesi'nde 2022/72/A envanter numarası ile kayıtlı olan bu eser müze deposunda korunmaktadır.

Mezar taşı dikdörtgen bir formdadır ve 100 x 34 cm. ölçülerine sahiptir. Kalınlığı 7 cm'dir. Üst tarafı yuvarlak kemer formunda yapılmış olan taşın alt kısmı kırılmıştır. Mezar taşının ön yüzeyinde beş satırlık İngilizce yazıt yer almaktadır. Yazıt dışında herhangi bir süsleme bulunmamaktadır. Yazıtta "GEORGE SCOTT BARNUM" ismi geçmektedir. İsmi altındaki ilk satırda 19 Dec 1869 (19 Aralık 1869), diğer satırda ise 17 Marc 1875 (17 Mart 1875) tarihleri kazınmıştır. Bu yazıttan George Scott Barnum'un 6 yaşında ölen bir çocuk olduğu anlaşılmaktadır (Foto. 1 - Çizim 1).

Yazıt Asıl Metni: GEORGE
SCOTT
BARNUM
Dec. 19.1869
Mar. 17.1875

Türkçe Anlamı: GEORGE
SCOTT
BARNUM
19/Aralık/1869
17/Mart/1875

Foto 1. George Scott Barnum'un Mezar Taşı

Çizim 1. George Scott Barnum'un Mezar Taşı Çizimi

Bu soy isminden yola çıkılarak yaptığımız araştırmalar sonucunda ilginç verilere ulaşılmıştır. En başta bu çocuğun Amerikalı Protestan bir ailenin çocuğu olduğu tespit edilmiştir. Babası Henry Samuel Barnum, annesi Helen Randle Barnum'dur. 10 Mart 1869 yılında anne ile babasının evliliğinden sonra George S. Barnum Aralık 1869 yılında Elazığ'ın Harput ilçesinde doğmuştur. Henüz 6 yaşındayken tifo hastalığından ölen George S. Barnum Bitlis'in Tatvan ilçesinde gömülmüştür. Daha sonra mezar taşının Van Müzesi'ne getirildiği bilgisine ulaşılmıştır (www.wikitree.com).

Anne ve baba ile ilgili yapılan detaylı araştırmamızdan farklı bilgiler elde edilmiştir. George Scott Barnum'un anne ve babasının American Board of Commissioners for Foreign Missions - ABCFM (Protestan Amerikan Misyoner Grubu) adına faaliyet yürüttükleri öğrenilmiştir (www.findagrave.com). Annesi Helen Randle Barnum; 12 Haziran 1842 yılında ABD eyaletine bağlı Connecticut'da doğmuş, 1869 yılında Henry Samuel Barnum ile evlenmiştir. Aynı tarihte bu çift Elazığ Harput'a gelerek misyonerlik faaliyeti yürütmeye başlamışlardır. 2 yıl burada kaldıktan sonra 1871'de eşi Henry Samuel ile birlikte Van'a görevlendirilmiştir. Daha sonra bölgedeki iç karışıklıklardan ötürü ilk önce Rusya, daha sonra 13 Kasım 1884'de İstanbul'a dönmüştür. 31 Ocak 1914 tarihinde İstanbul'da ölmüştür (Erdoğan, 2016: 317). Bugün Helen Randle Barnum ile oğlu Harry Huntington Barnum'un mezarları İstanbul Feriköy Protestan Mezarlığı'nın Amerikan bölümünde bulunmaktadır (Foto. 2).

Foto 2. İstanbul Feriköy Protestan Mezarlığı'nın Amerikan bölümündeki Misyoner Helen Randle ve oğlu Harry Hungtington Barnum'un Mezar Taşı (www.findagrave.com).

Babası Henry Samuel Barnum; 13 Ağustos 1837 tarihinde ABD Connecticut eyaletinde Danbury ilçesinde doğmuştur. Eşi ile birlikte Elazığ ve Van'da misyonerlik faaliyetleri yürüten Henry S. Barnum 10 Aralık 1915 tarihinde (78 yaşında) Amerika'da ölmüştür. Mezarı Connecticut eyaleti Stratford şehrinde (Foto. 3 - 4). (www.barnum.org).

Foto 3. Misyoner Henry Samuel Barnum'un Portresi (www.findagrave.com).

Foto 4. Misyoner Henry Samuel Barnum'un Mezar Taşı (www.findagrave.com).

Van'da 1871 yılından 1917 yılına kadar Amerikan misyon istasyonu ABCFM (Protestan Amerikan Misyoner Grubu) çatısı altında özellikle Ermeniler arasında faaliyetlerini yürütmüşlerdir. Barnum ailesi Van'a gelen ilk Amerikalı Protestanlar arasında sayılmaktadır. Barnum ailesi ve bu

çatı altındaki tüm misyonerler, çalışmalarını Ermeniler arasında yoğunlaştırmışlardır. Monofizit bir mezhebe sahip olan Gregoryan Ermenilerinin Protestan mezhebine geçirebilmek için büyük çaba harcamışlardır. Bu doğrultuda Van'da okul, kilise, yetimhane, hastane, anaokulu vb. gibi birçok yeni birimler açmışlardır. Bu faaliyetler sonucu Ermeniler arasında Osmanlı Devleti aleyhindeki çalışmalar yoğunlaşarak isyan noktasına kadar ulaşmıştır. 1. Dünya Savaşı sürecinde Amerikalı misyonerler Ruslar ve Ermeniler ile birlikte 1917 yılında Van'ı terk ederek Tiflis'e geçmişlerdir (Tozkoparan, 2007: 123-176, 253).

2.2. Pauline Patrunky'e Ait Mezar Taşı

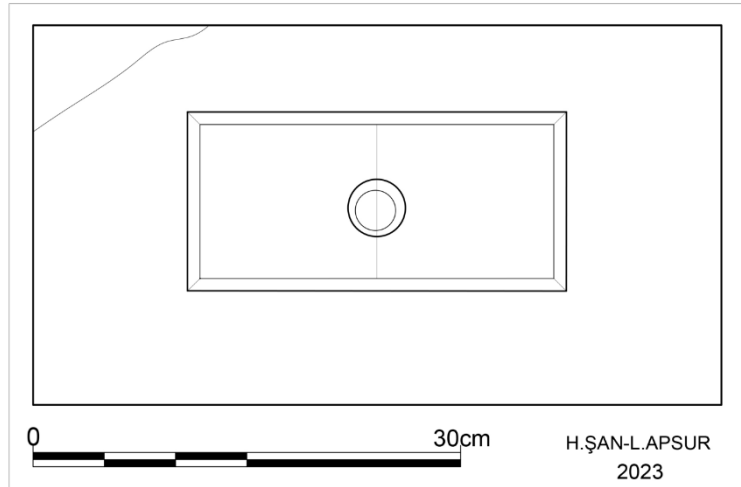
Van Müzesi'nde 2022/76/A envanter numarası ile kayıtlı olan bu eser müze deposunda korunmaktadır.

50 x 20 cm. ölçülerinde yatay olarak yapılmış dikdörtgen formda bir mezar taşı kaidesidir. Taşın yüksekliği 28 cm'dir. Üst kısmına oturtulan mezar taşı günümüze ulaşamamıştır. Alt köşe kısımları kırıktır. Ancak bu kırıklar yazıtların okunmasına engel teşkil etmemektedir.

Mezar taşı iki parça halinde yapılmıştır. Günümüze gelen parçanın üst kısmının tam ortası oyularak dikdörtgen bir yuva oluşturulmuştur. Bu yuvaya dikey olarak yerleştirildiğini düşündüğümüz taş ise günümüze gelememiştir. Yuvanın ölçüleri 27 x 12 cm'dir. Yuvanın tam orta kısmına ise 5 cm derinliğe sahip küçük dairesel bir oyuk bulunmaktadır. Yüzeyde kısmi deformasyon oluşmuştur (Foto. 5 - Çizim 2).

Foto 5. Pauline Patrunky Mezar Taşı Üst Yüzeyi Görünümü

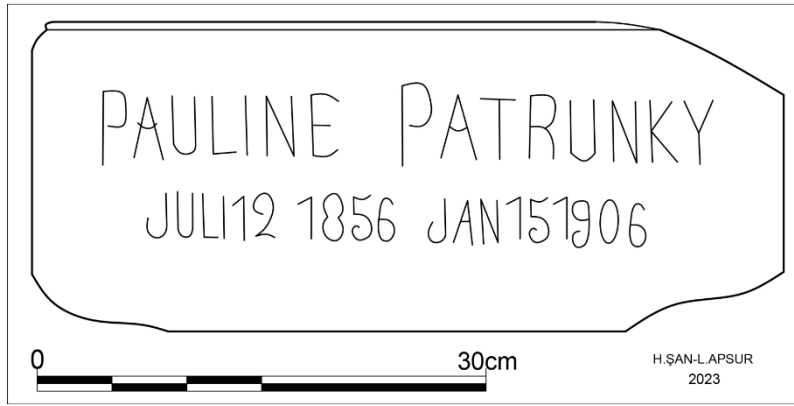
Çizim 2. Pauline Patrunky Mezar Taşı Üst Yüzeyi Çizimi

Taşın ön ve arka yüzeylerinde Almanca yazılar mevcuttur. Ön yüzeyde iki satırlık yazıtta ölen kişinin isim, soy ismi, doğum ve ölüm tarihleri yazılmıştır. Bu yazılar kazıma tekniği ile yapılmıştır.

Yazıt dışında herhangi bir süsleme yoktur. Yazıtın birinci satırında büyük harfler ile PAULINE PATRUNKY, ikinci satırda ise JULI 12/1856 - JAN 15/1906 (12 Temmuz 1856 - 15 Ocak 1906) tarihleri yazılmıştır. Bu yazıttan Pauline Patrunky'nin 12 Temmuz 1856 doğduğu, 15 Ocak 1906 tarihinde ise öldüğü anlaşılmaktadır (Foto.6 - Çizim 3).

Foto 6. Pauline Patrunky Mezar Taşı Ön Yüzeyi Görünümü

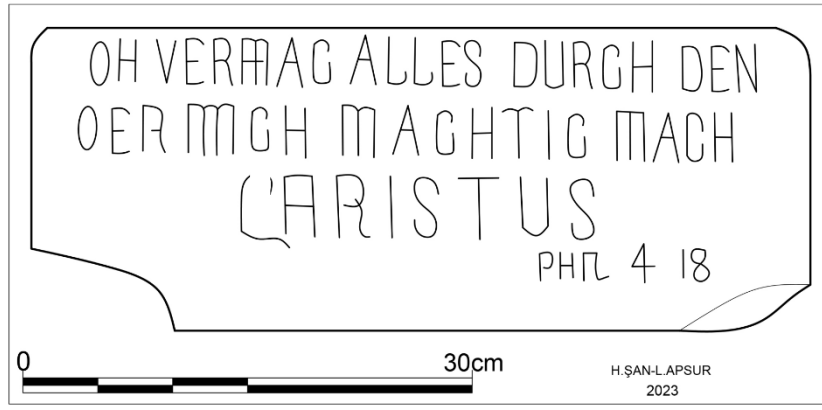
Çizim 3. Pauline Patrunky Mezar Taşı Ön Yüzeyi Çizimi

Taşın arka yüzeyinde ise dört satırdan oluşan bir yazıt daha bulunmaktadır. Bu yazıtta ise Filip İncil'inden¹ alınan bir bölüm işlenmiştir. Burada "ICH VERMAG ALLES DURCH DEN, DER MICH MÄCHTIG MACHT CHRISTUS" (*Beni güçlü kılan Mesih sayesinde her şeyi yapabilirim*) ibaresi geçmektedir. Yazıtın dışında herhangi bir süsleme yoktur (Foto. 7 - Çizim 4).

Foto 7. Pauline Patrunky Mezar Taşı Arka Yüzeyi Görünümü

¹ Filip İncili: Kanonik olmayan ve Gnostik İnciller arasında sayılan Filip İncili'nin Hristiyanlığın ilk dönemlerinden beri var olduğu bilinmektedir. Bu İncil'in varlığı üzerinde tartışmalar devam ederken ilk kez 1945 yılında Mısır Nag Hammadi bölgesinde 2. - 4. yy. arasına tarihlendirilen Kıpti dilinde yazılmış orijinal İncil'e rastlanmıştır. Detaylı bilgi için bkz: Sarıkçıoğlu, E. 1992: 1-20.

Çizim 4. Pauline Patrunky Mezar Taşı Arka Yüzeyi Çizimi

Pauline Patrunky isminden yola çıkılarak yaptığımız araştırmada bayan bir misyoner olduğu verisine ulaşılmıştır. Alman Doğu Misyonununun bir üyesidir. İlk olarak 1896 yılında Urfa’da resmi olarak açılan bu kurumda 1897 yılında görev almıştır. İsviçre’de doktorluk belgesi almış ancak kabul edilmemiştir. Alman’lar adına misyonerlik yapmak için Urfa’ya gönderilen Patrunky öncelikle bu ilde var olan gayrimüslimlere yönelik yetimhanelerde çalışmıştır. Çok idealist olduğu anlaşılan Patrunky arkadaşlarıyla beraber bir yıl içerisinde 5 yeni yetimhane daha açmıştır. 1900 yılında tekrar Berlin’e geri dönen Patrunky, Almanya-Frankfurt Komitesi tarafından 1902 yılında Van’a gönderilmiştir (Kieser, 2005: 233, 339; Şimşek, 2018: 277-278). Van’da Deutstches Hülfsbünd Für Christliches Im Orient (Protestan Alman Misyonerler) adlı misyoner kurumuna bağlı olan bu bayan, Ermeniler için açılan Acem Haço mahallesindeki yetimhanede görev yapmaya başlamıştır. Aralarında Pauline Patrunky’nin bulunduğu Van’daki toplam 13 Alman misyoner yaklaşık olarak 1000’in üzerinde öğrenci yetiştirmiştir (Tozkoparan, 2007: 118, 252). Patrunky 1905 yılında “*Vanlı Çocukları Evlat Edinen Anneler ve Babalar*” adlı bir mektup yazmıştır (Kieser, 2005: 325-326). 4 - 5 yıl boyunca misyonerlik faaliyetlerine devam eden Pauline Patrunky 15 Ocak 1906 yılında ölmüş ve Van’da gömülmüştür.

Yazıt Asıl Metni : Ön Yüzey

PAULINE PATRUNKY

JULI 12 / 1856 - JAN 15 / 1906

Arka Yüzey

“ICH VERMAG ALLES DURCH DEN,
DER MICH MÄCHTIG MACHT
CHRISTUS”

Phil 4:13

Türkçe Anlamı: Ön Yüzey

Pauline Patrunky

Temmuz / 12 / 1856 - Ocak / 15 / 1906

Arka Yüzey

Beni güçlü kılan Mesih sayesinde her şeyi yapabilirim. Filip 4:13

3. DEĞERLENDİRME VE SONUÇ

Bu çalışma, Van Müzesi'nde yer alan Amerikalı bir misyoner çocuğunun ve Alman bir kadın misyonerin mezar taşlarını inceleyerek Anadolu’da Hristiyan misyoner faaliyetlerinin izlerini yazılı kaynaklar dışında somut veriler olarak gözler önüne sermektedir.

Doğu Anadolu Bölgesi'ndeki müzelerde yapılan araştırmalar sonucu bu iki mezar taşının dışında envantere giren misyonerlere ait herhangi bir mezar taşı tespit edilmemiştir. İlk defa tarafımızca tespit edilerek detaylı bir şekilde incelenmesi açısından önem taşımaktadır. Bu tip mezar taşlarının benzer örnekleri Kars müzesinde karşımıza çıkmaktadır. Ancak buradaki mezar taşları misyonerlere ait olmayıp birebir Rus işgali zamanında bölgede ölen asker kökenli şahıslara aittir (Şan, 2024) (Foto. 8-9).

Foto 8. Rus Alay Komutanı ve Garnizon Komutanı Mezar Taşları

Foto 9. Rus Teğmene ait Mezar Taşı

Misyonerlik faaliyetleri, Batı'nın dini, kültürel ve sosyal nüfuzunun Osmanlı topraklarına taşınması amacıyla özellikle 19. yüzyıldan itibaren yoğunlaşmıştır. Van ve çevresinde oldukça aktif olan misyonerler, yalnızca dini bir amaca hizmet etmemiş, aynı zamanda bölgedeki toplulukların sosyal yaşamını dönüştürecek etkilerde bulunmuşlardır. Bu faaliyetler bölgede yaşayan yerel halkın, özellikle de Ermenilerin batılı devletler ile ilişkilerinin derinleşmesine neden olmuştur. Eğitimden sağlığa uzanan ve toplumsal bir dönüşümü de hedefleyen bu etkiler netice itibariyle Osmanlı Devleti'nin aleyhine olmuştur.

Van Müzesi'nde bulunan iki mezar taşı, misyonerlik faaliyetlerinin bölgedeki etkisini göstermesi açısından büyük bir öneme sahiptir. Amerikalı misyoner Henry Samuel Barnum'un oğlu George Scott Barnum'un mezar taşı, Protestan misyonerlerin Osmanlı topraklarındaki varlığını ve etkilerini somutlaştıran nadir bir örnektir. İlk görev yeri Elazığ Harput olan Barnum ailesinin Van'da kurmuş olduğu okullar, kiliseler ve sosyal hizmet kurumları, Protestan misyonerliğin bölge üzerindeki etkisini artırmış, aynı zamanda bölgedeki yerel halk ile Batı arasında önemli bir köprü işlevi görmüştür. George Scott Barnum'un mezar taşı, misyonerlik faaliyetlerinin Van'da bıraktığı kalıcı izlerin bir temsilcisidir.

İkinci mezar taşı olan Pauline Patrunky'ye ait mezar ise, Alman Doğu Misyonu'nun Doğu Anadolu'daki faaliyetlerine dair somut belge niteliğindedir. Patrunky, Urfa ve Van'da misyoner olarak görev yapmıştır. Patrunky'nin mezar taşı, Almanca yazıtları ve Filip İncili'nden alınan bir bölüm ile dikkat çekmektedir. Bu yazıtlar, misyonerlerin dini kimliklerini öne çıkarmak suretiyle bölgedeki faaliyetlerini Hristiyanlık ideolojisiyle temellendirdiğini göstermektedir. Kanonik² olmayan Filip İncil'inden alınan "*beni güçlü kılan Mesih sayesinde her şeyi yapabilirim*" bölümü ile ne kadar idealist olduklarını göstermektedir. Alman misyonerlerin, Protestan inancını bölgedeki Hristiyan halk arasında yaymaya yönelik bu tür sembolik temsil araçları, misyonerlerin bölgedeki varlıklarının kültürel ve dini nüfuzunu artırma gayretinin göstergesidir.

Sonuç olarak Tanzimat Fermanı'ndan sonra özellikle 19. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Anadolu'da misyonerlik faaliyetlerinin artması din, eğitim, kültür ve ekonomi gibi birçok alanda olumsuz sonuçlar doğurmuştur. Osmanlı İmparatorluğu'nun son yüz yılında meydana gelen iç karışıklıklar ve isyanlar misyonerlerin Anadolu'nun birçok şehrinde uyguladığı politikaların etkisiyle daha da derinleşmiştir. Bu durum, toplumda bölünmelere, gerginliklere ve yerel kimliklerin sorgulanmasına yol açarak, Osmanlı'nın sosyal yapısını zayıflatmasına sebep olmuştur. Misyonerlik faaliyetleri, sadece dini değil, aynı zamanda siyasi ve kültürel dinamikleri de etkilemiş, bu süreçte Anadolu'nun geleceğini şekillendiren önemli bir faktör haline gelmiştir.

Batılı devletlerin özellikle gayrimüslimler arasında yürüttüğü bu faaliyetlerin asıl amacının Osmanlı İmparatorluğu'nda yüzlerce yıl barış içerisinde yaşayan gayrimüslimlerin ayrıştırılmasına yönelik olduğu aşikârdır. 19. yüzyılda devlet otoritesinin bölgede zayıfladığı bu süreçte özellikle Ermeniler arasında yürütülen bu misyonerlik faaliyetleri Osmanlı Devleti'ne isyanların alt yapısını oluşturan önemli etkenlerden biri olmuştur. Dini, etnik ve sosyal alanlardaki bu ayrıştırma sonucunda da Osmanlı İmparatorluğu iyice zayıflamıştır. Girdiği 1. Dünya Savaşı sonrasında yenilerek işgale uğramış ve tarih sahnesinden çekilmiştir. Bu süreçte Ermeniler de yüzyıllar boyunca Müslümanlarla barış içinde yaşadıkları toprakları kaybetmişlerdir.

Kaynakça

- Erdoğan İ. D. (2016). XIX. Yüzyılda Osmanlı Kentlerinde Amerikalı Misyoner Kadınlar. (Ed. Osman Köse). *Geçmişten Günümüze Şehir ve Kadın*. Samsun: 311-324.
- Gündüz, Ş. (2017). *Din ve İnanç Sözlüğü*, İstanbul: Vadi Yayınları
- İnan, U. (2015). *Osmanlı Devleti'nde Almanların Protestan Misyonerlik Faaliyetleri*. Ankara: Türk Tarih Kurumu Yayınları.

² Kanonik: Doğru güvenilir veya sahih dinsel literatürü ifade eden terim. Hristiyanlık inancında ilk 4 İncil kanonik incil olarak adlandırılır (Gündüz, 2017:274)

- Keiser, H. L., (2005). *Iskanmış Barış; Doğu Vilayetlerinde Misyonerlik, Etnik Kimlik ve Devlet 1839-1938*. (A. Dirim Çev.). İstanbul: İletişim Yayıncılık.
- Kılıç, R. (2006). Misyonerlik ve Türkiye'ye Yönelik Misyoner Faaliyetleri. *Türklük Bilimi Araştırmaları Dergisi*, (19), 327-349.
- Kuzgun, Ş. (1983), Misyonerlik ve Hristiyan Misyonerliğinin Doğuşu, *Erciyes Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1, 59-82.
- Sarıkcıoğlu, E. (1992). Filip İncili. *Ondokuz Mayıs Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, 1 (6), 1-20.
- Sezer, A. (1999). Osmanlı'dan Cumhuriyet'e; Misyonerlerin Türkiye'deki Eğitim ve Öğretim Faaliyetleri. *Hacettepe Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Dergisi*, 16, 169-183.
- Şan, H. (2024). Doğu Anadolu Bölgesi'ndeki Müzelerde Bulunan Hristiyan Konulu Taş Eserler (*Basılmamış Doktora Tezi*). Van: Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- Şimşek, M. (2018). Alman Misyonerliğinin Urfa'daki Faaliyetleri. (Ed. Şulul, K. Akgündüz, M. vd) *İslam Tarihi Ve Medeniyetinde Şanlıurfa Osmanlı Belge Ve Kaynaklarında Urfa IV*. Şanlıurfa, 273-295.
- Tozkoparan, N. (2007). 19. Yüzyılda Van'da Misyoner Örgütleri ve Bu Örgütlerin İhtilalci Ermeni Hareketindeki Rolü. (*Basılmamış Yüksek Lisans Tezi*). Van: Van Yüzüncü Yıl Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- www. Sahipkiran.org, Erişim Adresi: <https://sahipkiran.org/2014/03/14/misyonerlik-yazi-dizisi/> Erişim Tarihi: 19.10.2024
- www. findagrave.com Erişim Adresi: https://www.findagrave.com/memorial/13910872/henry_samuel_barnum/ Erişim Tarihi: 22.10.2024
- www.wikitree.com, Erişim Adresi: <https://www.wikitree.com/wiki/Barnum-630/> Erişim Tarihi: 22.10.2024
- www.barnum.org, Erişim Adresi: <https://www.barnum.org/fam/fam05050.html#SRC/> Erişim Tarihi: 22.10.2024